

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд за получаване на научната степен „доктор на науките” в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; професионално направление 3.8 Икономика”, научна специалност Икономика и управление (земеделие)

Тема и автор на дисертационния труд: Българското селско стопанство след макросоциалната трансформация. Автор: Проф. д-р. Пламена Георгиева Йовчевска

Член на научното жури: проф. д-р Иван Димитров Пенев, Аграрен Университет-Пловдив, катедра „Икономика”; област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; професионално направление 3.8. Икономика; научна специалност „Икономика и управление”, определен за член на научното жури със заповед РД 05-172/29.09.2022 на СА

I. Кратко представяне на кандидата

Проф. д-р. Пламена Георгиева Йовчевска е придобила през 1977 г магистърска степен от ВИИ „Карл Маркс“, специалност политическа икономия и икономическа социология. През 1991 е защитила докторска степен в Институт по икономика на селското стопанство (БАК).

Работната си кариера започва в Институт по фуражите - гр. Плевен, където в периода 1977-1988 заема длъжностите икономист и научен сътрудник. В периода 1997-2022 работи в отдел „Икономика и управление на организациите в земеделието и селските райони“ на Институт по аграрна икономика, ССА, като научен сътрудник I ст, старши научен сътрудник II ст. (доцент), професор. В същата организация е заемала длъжностите - научен секретар и зам.-директор по науката. Извеждала е магистърски курс „Пазар на земеделска земя“ (2014-2016) в Нов български университет. Била е многократно (1991-2017) гост-изследовател в Чешката и Словашката републики.

Проф. Йовчевска е била и продължава да бъде член на редица комисии и съвети: Консултативния научен съвет на европейските академии (EASAC); Централната комисия на МЗХГ по преброяване на земеделските стопанства през 2020 година; Националния

комитет на системата за земеделска счетоводна информация в България. Член е и на постоянната комисия по иновации и технологии към Селскостопанска академия.

Проф. Йовчевска е преминала през всички научни степени, което показва последователно кариерно развитие. Научните ѝ интереси са в областта на ролята на селското стопанство в националната икономика и трансформацията на отрасъла след промените през 1990 година. Набляга и на ролята на социалния капитал при съхраняване на човешката жизнена среда, както и на социокултурните традиции и значението им за развитие на земеделието.

II. Обща характеристика на дисертацията и автореферата - обем и структура

Дисертацията е в обем от 290 страници и се състои от увод, три глави, заключение и списък на литературата. В нея са включени 3 схеми, 11 таблици и 76 фигури. В увода е дискутирана актуалността на темата, обекта, предмета и целта на изследването. Формулирани са задачите, основната теза и ограничителните условия на изследването.

Първа глава е в обем от 30 страници и е посветена на ролята на икономиката като социална наука. Дискутирани са основните предизвикателства пред икономическите системи като оскъдността на ресурсите и тяхното разпределение, както и поведението на основните стопански агенти. Обоснована е необходимостта от интердисциплинарен подход за постигане на общественото познание.

Втора глава е в обем от 152 страници и е посветена на връзката между процеса на трансформация и обществената динамика. Изведен е методическият подход на изследването. Разгледана е връзката между обществото и природата, трансформацията в поземлените отношения и селското стопанство. Дискутирано е влиянието на Общата селскостопанска политика върху българското селско стопанство и ефектите от подпомагането. Обърнато е особено внимание на влиянието на социално-културния компонент върху процесите.

Трета глава е конструктивна и е в обем от 60 страници. Тя е посветена на потенциала и възможностите за развитие на селското стопанство в страната. Анализирани са политиките на държавното управление и са предложени насоки за тяхното усъвършенстване. Обоснована е връзката между социалното взаимодействие и екологичните предизвикателства пред икономиката на страната. Направен е сравнителен анализ на регионално и национално ниво. Специално внимание е обърнато на ролята на малките ферми и семейното земеделие. Работата завършва с обобщение на резултатите.

III. Актуалност на проблема

Актуалността на темата произтича от новите насоки на политиката на ЕС за повишаване на устойчивостта на селскостопанския отрасъл, намаляване на употребата на синтетичните торове и увеличаване на производството на енергия от възобновяеми източници. Тази нова насока може да подобри социално-икономическите условия в селските райони, да противодейства на тенденциите към обезлюдяване на селските райони, да допринесе за намаляване на разлики в доходите между малките и големите стопанства и спада при традиционно конкурентните интензивни сектори. Във фокуса на тази политика се поставят малките семейни ферми.

IV. Литературна осведоменост и теоретична подготовка на кандидата

В представения материал са използвани повече от 72 източника, като половината са на латиница. В литературния преглед (първа глава), са включени значителен брой литературни източници от различни направления на социалните науки, класическа политическа икономия, социология и неокласическа икономика.

По мое мнение, интерес представлява интерпретацията на идеите на класическата политическа икономия при новите социално-икономически условия. Докато неокласическата икономическа теория ни предоставя теоретична рамка, която е полезна за обяснение на икономическите процеси, то идеите на класическата политическа икономия дават по-дълбока интерпретация на икономическите категории. Използвани са и произведения на съвременни икономисти, като Джоузеф Стиглиц, Тома Пикет и др. Социологията, от друга страна ни дава инструментариум за изследване на поведението на стопанските субекти. Авторът умело комбинира идеите в тези източници и методично изгражда теоретичната рамка на изследването.

V. Методичен подход

Обект на изследване: развитието на българското селско стопанство в условията на трансформация на макросоциалната и обществена среда (политическа, стопанска и качеството на жизнената среда).

Предмет на изследване: взаимоотношенията между политика, стопанска активност и жизнената среда на човека и взаимопроникване между тях при макросоциалната трансформация в България.

Цел на изследването: Извеждане на собствен концептуален модел за предизвикателствата свързани с процесите на трансформация, в който аналитично да се

представи влиянието на икономическата, политическата и социокултурната среда върху качеството на жизнената среда.

Задачи: (1) Преглед на икономическата теория във връзка със стопанското развитие на обществото; (2) Проучване на влиянието на макросоциалната трансформация върху обществото и селското стопанство; (3) Анализ на промените в социално-икономическата среда на българското земеделие след приложението на ОСП; (4) Анализ на връзките между природните фактори и икономическата система и разкриване на ролята на социокултурните традиции в българското селско стопанство за преодоляване на критични/кризисни моменти в обществото при трансформацията; (5) Анализ на влиянието на администрирането и прилагането на ОСП върху процесите на „Зелена трансформация“; (6) Очертаване на перспективи за българското селско стопанство при кризисните процеси от началото на 2020 г. и през 2022 г.

Изследователска теза: Взаимопроникващите влияния на политика, стопанска дейност и жизнена среда на човека и обществото в специфичните за страната условия на макросоциална трансформация, води до промяна в икономическата система на българското селско стопанство.

Използвани методи: Критически анализ на литературни източници, анкетни проучвания, фокус групи.

VI. Значимост и убедителност на получените резултати, интерпретации и изводи

В представената работа съществуват интересни интерпретации за процеса на трансформация на българското земеделие. На страница 22 авторът, обобщава резултатите от процесите на трансформация в България през 90-те години на миналия век, които се отразяват неблагоприятно върху стопанската конюнктура и институционалната среда. Авторът намира обяснение на тези процеси в липсата на развити социални структури, „поради което новият социалния модел няма гарантиран политически живот. Политическата среда се развива и укрепва успоредно с развитието на социално-икономическите маркери подсказващи/изискващи/налагащи динамично променящи се законодателни норми и нови институции“. Тук авторът развива тезата, за важността на социалния модел за създаване на действащо законодателство.

Дискутирайки теорията на Толкът Пърсанс, критически са анализирани не само значението на ресурсите и начина на производство, но и ролята на семейството,

училището, духовните системи и др. Подценяването на тези елементи на социалния модел, винаги води до неадекватни политики в условията на трансформация.

Интересни са резултатите от анкетните проучвания във втора глава и очертаването на основните поведенчески мотиви при дребните земеделски производители. Познаването на тези мотиви имат важно значение за дизайна на работещи инструменти на аграрната политика. Резултатите от дискусиите във фокус групите очертават важността не само на дизайна на мерките, но и ролята и мотивацията на местния експертен опит и потенциал за ефективността на тяхното въздействие.

В работата е открито важно значение на семейното земеделско стопанство за развитие не само на земеделието, но и на селските райони.

VII. Приноси на дисертационния труд

Към научно-фундаментални приноси бих отнесъл: (1) Изведената теоретична рамка за ролята на социалното взаимодействие при развитие на социално-икономическите системи. Рамката е базирана на моделите на Маслоу и на Парсънс, но интегрира интердисциплинарно икономическо и социологическо знание; (2) Направеният литературен обзор за поведението на стопанските субекти, включващ произведения от класическата политикономия, социологията и съвременната неокласическа икономика.

Към научно-приложните приноси бих отнесъл: (1) Анализът на промените в икономическата структура на селското стопанство след политическия процес на смяна на социално-икономическата система и модела на обществото у нас. (2) Предложено е и обяснение на процесите, довели до възникване на дисбаланси между растениевъдство и животновъдство и биполярна организационна структура при стопанските субекти; (3) Анализът на процесите в отрасъла, настъпили след прилагането на ОСП и оценката на отношението на земеделските стопани относно екологизацията на производството и предложените насоки за преодоляване на ограниченията в процеса на адаптация.

VIII. Публикационна активност и оценка на качеството на научните публикации

В справката за публикациите свързани със степента доктор на науките са представени 6 статии реферирани в световноизвестни бази данни. Четири от тях са самостоятелни и две в съавторство. Представени са 16 статии публикувани в не

реферирани издания с научно рецензиране. Единадесет от тях са самостоятелни и четири в съавторство. Представени са също така 14 цитирани статии, с общ брой на цитатите 22.

Група		Точки
Б	Дисертационен труд за присъждане на научната степен "Доктор на науките"	100
Г	Статии и доклади, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация	145
Г	Статии и доклади, публикувани в не реферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове	155
Д	Цитирания	280
ОБЩО		680

IX. Критични бележки, въпроси и препоръки към кандидата

Към работата имам следните критични бележки: (1) По мое мнение теоретичната част би могла да бъде по-кратка и представянето на отделните теоретични направления по-синтезирано. (2) В списъка на литературата, приложен в края на работата, липсват някои цитирани заглавия. Те са посочени на съответната страница (под линия).

Към кандидата имам следните въпроси: (1) В работата се извежда биологичното производство като парадигма на семейното земеделие. До колко, при сегашното състояние на технологиите при биопроизводството, то може да осигури достатъчни устойчиви доходи на семействата? (2) Съществува ли достатъчно информация за това, как това производство може да се извършва (наличие на технологични карти)? (3) До каква степен биопроизводството може да осигури необходимите хранителни продукти и на каква цена?

Към кандидата имам следните препоръки: Здравословната структура в земеделието включва многообразни по размер и организация стопанства, работещи при еднакви условия в конкурентна пазарна среда. За да се може пазарът да доведе до тази здравословна структура е необходимо всички разходи и ползи да са отразени в търсенето и предлагането. В тази връзка е необходимо преосмисляне на понятията ефективност и включването не само на финансовите резултати, а и на положителните и отрицателните външни ефекти свързани с оперирането на тези организационни форми. Настоящата работа дава доста насоки за размисъл в тази посока

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Въз основа на приложените в дисертацията, различни методи на изследване, правилно изведените експерименти, направените обобщения и изводи считам, че представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за

условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в ССА, което ми дава основание да го оценя **ПОЛОЖИТЕЛНО**.

Въз основа на гореизложеното предлагам да се присъди на Пламена Георгиева Йовчевска научната степен "доктор на науките" в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; професионално направление 3.8 Икономика, научна специалност Икономика и управление (земеделие).

Дата: 14.11.2022

ИЗГОТВИЛ РЕЦЕНЗИЯТА:

проф. д-р Иван Димитров Пенев

REVIEW

on a dissertation work for obtaining the scientific degree "Doctor of Sciences" in the field of higher education 3. Social, economic and legal sciences; professional field, 3.8 Economics, scientific specialty Economics and management (agriculture)

Topic and author of the dissertation: Bulgarian agriculture after the macrosocial transformation. Author: Prof. Dr. Plamena Georgieva Jovchevska

Member of the scientific jury: Prof. Dr. Ivan Dimitrov Penov, Agrarian University-Plovdiv, Department of Economics; field of higher education 3. Social, economic and legal sciences; professional field 3.8. Economics; scientific specialty "Economics and Management", appointed as a member of the scientific jury by Order RD 05-172/29.09.2022 of the AA..

I. Brief introduction of the candidate

Prof. Dr. Plamena Georgieva Jovchevska obtained a master's degree in 1977 from Karl Marx University of Economic, majoring in political economy and economic sociology. In 1991, she defended her doctorate degree at the Institute of Agricultural Economics.

He started her working career at the Fodder Institute - Pleven, where in the period 1977-1988 he held the positions of economist and research assistant. In the period 1997-2022, she worked in the Department "Economics and Management of Organizations in Agriculture and Rural Areas" of the Institute of Agrarian Economics, as a research associate I degree, senior research associate II degree (associate professor), professor. In the same organization, she held the positions of Scientific Secretary and Deputy Director of Science. She taught a Master's course "Agricultural Land Market" (2014-2016) at the New Bulgarian University. She was repeatedly (1991-2017) a visiting researcher in the Czech and Slovak Republics.

Prof. Jovchevska was and continues to be a member of a number of committees and councils: The Advisory Scientific Council of the European Academies (EASAC); the Central Commission of the Ministry of Agriculture for Census of Agricultural Holdings in 2020; The National Committee of the Agricultural Accounting Information System in Bulgaria. She is also a member of the permanent committee on innovations and technologies at the Agricultural Academy.

Prof. Jovchevska has passed through all scientific degrees, which shows a consistent career development. Her research interests are in the field of the role of agriculture in the national economy and the transformation of the sector after the changes in 1990. Her research publications emphasize the role of social capital in preserving the human living environment, as well as socio-cultural traditions and their importance for agricultural development.

II. General characteristics of the dissertation and abstract - volume and structure

The dissertation is 290 pages long and consists of an introduction, three chapters, a conclusion and a list of references. It includes 3 schemes, 11 tables and 76 figures. The introduction discusses the relevance of the topic, the object, the subject and the purpose of the research. The tasks, the main thesis and the limitation of the research are formulated.

The first chapter is 30 pages long and is devoted to a discussion about the role of economics as a social science. The main challenges facing economic systems are presented, such as the scarcity of resources and their distribution, as well as the behavior of the main economic agents. The need for an interdisciplinary approach to achieve public knowledge is substantiated.

The second chapter is 152 pages long and is devoted to the relationship between the transformation process and social dynamics. The methodical approach of the research is derived. The relationship between society and nature, the transformation in land relations and agriculture are examined. The impact of the Common Agricultural Policy on Bulgarian agriculture and the effects of support were discussed. Particular attention is paid to the influence of the socio-cultural component on the processes.

The third chapter is constructive and has 60 pages. It is dedicated to the potential and opportunities for the development of agriculture in the country. The State policies are analyzed and guidelines for their improvement are proposed. The relationship between social interaction and environmental challenges facing the country's economy is substantiated. A comparative analysis was made at the regional and national level. Special attention is paid to the role of small farms and family farming. The work ends with a summary of the results.

III. Importance of the problem

The importance of the topic stems from the new EU policy for increasing the sustainability of the agricultural sector, reducing the use of synthetic fertilizers and increasing the production of energy from renewable sources. This new direction can improve the socio-

economic conditions in rural areas, counteract the trends of rural depopulation, contribute to reducing income differences between small and large farms and the decline of the production of fruits and vegetables. Small family farms are the focus of this policy.

IV. Literary awareness and theoretical preparation of the candidate

More than 72 literature sources are used in the presented material, half of which are in Latin. In the literature review (first chapter), a significant number of literary sources from different fields of social sciences, classical political economy, sociology and neoclassical economics are included.

In my opinion, the interpretation of the ideas of classical political economy under the new socio-economic conditions is of interest. While neoclassical economic theory provides us with a theoretical framework that is useful for explaining economic processes, the ideas of classical political economy provide a deeper interpretation of economic categories. Works by contemporary economists such as Joseph Stiglitz, Thomas Pickett, etc. are also used. Sociology, on the other hand, gives us a toolkit for studying the behavior of economic subjects. The author skillfully combines the ideas expressed in these sources and methodically builds the theoretical framework of the study.

V. Methodical approach

Object of research: the development of Bulgarian agriculture in the conditions of transformation in the macro-social and public environment (political, economic and the quality of the living environment).

Subject of research: the relationship between politics, economic activity and the living environment of people and interpenetration between them during the macro-social transformation in Bulgaria.

Purpose of the study: Deriving an own conceptual model for the challenges related to the transformation processes, which analytically to present the influence of the economic, political and socio-cultural environment on the quality of the living environment.

Tasks: (1) Overview of economic theory in relation to the economic development of society; (2) Study the impact of macro-social transformation on society and agriculture; (3) Analysis of changes in the socio-economic environment of Bulgarian agriculture after the implementation of the CAP; (4) Analysis of the connections between natural factors and the economic system and revealing the role of socio-cultural traditions in Bulgarian agriculture to

overcome critical/crisis moments in society during the transformation; (5) Analysis of the impact of administration and implementation of the CAP on the processes of "Green Transformation"; (6) Outlining prospects for Bulgarian agriculture after the crisis processes from the beginning of 2020 and in 2022.

Research thesis: The interpenetrating influences of politics, economic activity and the living environment of man and society in the country-specific conditions leads to a change in the economic system of Bulgarian agriculture.

Methods used: Critical analysis of literary sources, surveys, focus groups.

VI. Significance and persuasiveness of the obtained results, interpretations and conclusions

In the presented work there are interesting interpretations about the process of transformation of Bulgarian agriculture. On page 22, the author summarizes the results of transformation processes in Bulgaria in the 1990s, which adversely affected the economic situation and the institutional environment. The author finds an explanation of these processes in the lack of developed social structures, "and therefore new social model has no guaranteed political life. The political environment develops and strengthens in parallel with the development of socio-economic markers suggesting/requiring/imposing dynamically changing the legislative norms and new institutions". Here the author develops the thesis about the importance of the social model for creating effective legislation.

Presenting the Tolcott Persons theory, where not only the importance of resources and the mode of production, but also the role of family, school, spiritual systems, etc. the author critically analyzes the role of the social structures. Underestimating these elements of the social model always leads to inadequate policies in the conditions of transformation.

The results of the survey in the second chapter, that outline of the main behavioral motives among small farmers are interesting. Knowing these motivations is important for the design of workable agricultural policy instruments. The results from the focus group discussions outline the importance not only of the design of the policy measures, but also the role and motivation of local expertise and potential for the effectiveness of their impact.

The work highlights the importance of family farming for the development of not only agriculture, but also for rural areas.

VII. Dissertation Contributions

Scientific-fundamental contributions: (1) The derived theoretical framework for the role of social interaction in the development of socio-economic systems. The framework is based on Maslow's and Parsons' models, but integrates interdisciplinary economic and sociological knowledge; (2) The literature review on the behavior of economic subjects, including works from classical political economy, sociology and modern neoclassical economics.

Scientific and applied contributions: (1) The analysis of the adjustments in the economic structure of agriculture after the political process of changing the socio-economic system in our country. (2) The explanation of the processes that led to the emergence of imbalances between crop production and livestock production and a bipolar organizational structure; (3) The analysis of the processes in the agriculture that occurred after the implementation of the CAP "Green Policy" and the assessment of the attitude of farmers regarding the biological production and also the proposed guidelines for overcoming the limitations in the adaptation process.

VIII. Publication activity and evaluation of the quality of scientific publications

In the reference for publications related to the degree of Doctor of Sciences, 6 articles referenced in world-wide databases are presented. Four of them are independent and two co-authored. 16 articles published in non-refereed peer-reviewed publications are presented. Eleven of them are independent and four co-authored. Also presented are 14 cited articles, with a total number of citations of 22.

Groups		Points
Б	Dissertation for the award of the scientific degree "Doctor of Sciences"	100
Г	Articles and reports published in scientific publications, referenced and indexed in world-renowned databases of scientific information	145
Г	Articles and reports published in non-refereed peer-reviewed journals or published in edited collective volumes	155
Д	Citations	280
TOTAL		680

IX. Critical notes, questions and recommendations to the candidate

Critical remarks about the work: (1) In my opinion, the theoretical part could be shorter and the presentation of the different theoretical fields more synthesized. (2) Some cited titles are missing from the bibliography attached at the end of the work. They are indicated on the relevant page (below the line).

Questions for the candidate: (1) In the work, organic production is presented as a paradigm of family farming. To what extent, considering the current state of bioproduction technologies, can it provide sufficient and sustainable income for families? (2) Is there sufficient information on how this production can be carried out (availability of technological maps)? (3) To what extent can organic production provide the necessary food products and at what cost?

Recommendations for the candidate: A healthy structure in agriculture includes farms diverse in size and organization, working under the same conditions in a competitive market environment. In order to bring the market to this healthy structure, it is necessary that all costs and benefits are reflected in supply and demand. In this regard, it is necessary to rethink the concepts of efficiency. The efficiency should be calculated not only considering the financial results, but also of the positive and negative external effects related to the operation of these organizational forms. The present work provides several guidelines for reflection in this direction

CONCLUSION:

Based on the various research methods applied in the dissertation, the experiments correctly carried out, the summaries and conclusions made, I believe that the presented dissertation meets the requirements of the National legislation and the Regulations for the terms and conditions for acquiring scientific degrees and for holding academic positions in the Agricultural Academy, which gives me reason to rate it POSITIVELY.

Based on the above, I propose to award Plamena Georgieva Yovchevska the scientific degree "Doctor of Science" in the field of higher education 3. Social, economic and legal sciences; professional direction 3.8 Economics, scientific specialty Economics and management (agriculture).

Date: 14.11.2022

THE REVIEW WAS PREPARED BY

Prof. Dr. Ivan Dimitrov Penov